

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՒՂԱԶՆԵՐԻՍ ԵՄԶՆԱԶԱՐ

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԵՍԿԻ ՊԵՆԵՔ ՕՍՄԱՆԻ

Խմբագրության ուղղութեամբ նամակ կամ այլ
գրութիւն ետ չի դարձուիր

Bureaux du Journal "HAÏRENIK",
GAGAZI, ancien local de la BANQUE IMP. OTTOMANE

10 ՓԱՐԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ և ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԱՆՆԱԶՈՒԹԻՒՆ

Գաւառներու մէջ երկար տարի-
ներ պաշտօն վարած ուսուցիչ մը
կըսէր մեզ.

— Իրենց թաղին վարժարանը և
սրճարանը միայն ճանչցող ուսու-
ցիչները իմ սիրտը մարդկիս չեն:
Դուրս ելլելով, բարձր մըն է ինքնին,
օգտակար դաս մը. փոփոխութիւն
մըն է որ մեր ուսուցիչներուն մի-
օրինակ ու տալիակ կեանքին առ-
ջեւ նոր հորիզոններ պիտի բանայ:
Երբոր մարդ մը կը բաժնուի այն
կեանքին ու միջավայրին որուն մէջ
ապրած է ինքզինքը ճանչնալէն ի վեր
և երբ նոր կեանքի մը ու նոր մի-
ջավայրի մը մէջ մտնելը կը պատրաս-
տուի, ալ աւելի կը մտածէ, կը-
լուծէ կընէ իր բոլոր կարողութեանցը
որք թաքուն մնացեր էին, կը զգայ
թէ ալ ինք իրմով է որ պիտի մը-
ղէ կեանքի պայքարը: Ամէն մարդ
որ կը փափաքի իր կարողութեանց
վրայ ճիշդ գաղափար մը ունենալ,
պէտք է որ կեանքին մէջ դնէ ան-
գամ մը դուրս ելլէ իր ապրած մի-
ջավայրէն:

«Արդ, մեր ուսուցիչները, զոնէ
իր մարդ իրենց տեսութիւններն
ընդլայնելու և իրենց անհատակա-
նութիւնը զարգացնելու համար, չեն
ուղեւ օգտուիլ այն գլխաւորութեան
զոր ունին դասուները երթալու,
թո՛ղ այն նիւթական ու բարդական
առաւելութիւնները զորս կրնան վա-
յելլ այնտեղ»:

«Բայց... հոս է խնդիրը, զա-
ւառներն ի՞նչ ապահովութիւն կ'ըն-
ծային ուսուցիչներուն համար: Գը-
րեթէ ամէն տեղ վարժարանին բա-
լոթիքը կը բերը տատակ են և եր-
կու կուտակցութեանց մէջտեղ՝ վար-
ժարանն է որ միշտ վրայ կուտայ:
Պէտք է յորդորել միշտ ուսուցիչնե-
րը որ հեռու չգիտային գաւառնե-
րէն, բայց գաւառացիներուն ալ ան-
գաղափար յորդոր կարգադրու է որ գոնէ
վարժարանը իր սրբավայր մը նկա-
տելով՝ իրենց կուրծքէն դուրս պա-
հն զայն և մատաղ սերունդին դաս-
տիարակութեան դրօժը խաղաղիք
չդարձնեն իրենց կրքերուն կամ չա-
հերուն»:

Գաւառներէն մեր ստացած նա-
մակները՝ զժապողաբար կը հաստա-
տեն այս տեսութիւնները: Այս բար-
քերուն վրայ ճիշդ գաղափար մը
տալու համար, շատ մը օրինակնե-
րու մէջէն ընտրենք ամենէն յատկա-
նական օրինակը զոր կուտայ մեզ
կիրառուն:

Կիրասուն ունի 130 տուն հա-
րանկի, որոց 30 տունը աղքատ իսկ
120 տունը միջակ ու հարուստ Ու-
նին երկու վարժարան, որոց վրայ
քան տարիէ ի վեր միջին հաշուով
180ական ոսկի ծախք կ'ըլլայ՝ աղ-
ջիկներու վարժարանին ծախքն ալ
միասին ըլլալով: Այդ 180 ոսկին կը
գոյնայ հետեւեալ կերպով. (տա-
րեկան).

Կաշնի ազգ. պարտքներէ և	0. 0.
Դրամութեան	50
Ծնունդի, նշանուրի, պսակի և յուղարկութեան արժեքն առ-	
թիւ տրուած հրամանագիրներէ	20
Յանուն վարժարանի պնակէ	10
Եկեղեցիէն	20
	100

Մնացորդ 80 ոսկին 20 կը վճա-
րեն վարժարանին մէջ աշակերտ չա-
նենարով հանդերձ կարող տունները:
Իսկ 60 ոսկին կը վճարեն 120 հա-
րուստն ու միջակը: Ինչպէս կը տես-
նուի այս հաշուէն, հարուստ ու մի-
ջակ դասը լիովին կ'օգտուի աղքա-
տիկ մանուկներուն յատկացած հա-
տըմներէն:

Արդ, կիրասուն համար ճշմա-
րիտ ամօթ մըն է որ այդ 180 ոս-
կին՝ 180 վարայի արդիւնք տուած
չունի, և բացի աղէկէ՝ երբեմն եղած
10ական, Յական ոսկի մանր մունը
նուէրներն ալ ի զուր կը վաճառուին
ու կը փճանան:

Պատճառը:
Կիրասունի մէջ երեք մեծ-աղա-
ներ իրենց յատուկ երեք կուտակ-
ցութիւն ունին: Առաջին մեծ-ա-
ղան այս տարի թաղական խորհրդ-
դին անդամ չընտրուեցաւ. կարելի
է հանդուրժել այս նուազութեան
ի՞նչ ընէ: Երկրորդ իր համակա-
ններն ու համոզելով զանոնք կը բա-
նայ մասնաւոր վարժարան մը որուն
համար ծախք կ'ընեն 13-20 ոսկի:
Տարի մը կը շարունակէ այս վէճակը
Մէկ երկու մարդիկ մէջտեղ կը մըտ-
նեն, կը լուրջեն, կը համոզեն, ա-
ռաջին մեծ-աղային սիրտը կ'առ-
նեն, մ'ընէ, մ'ըլլա, էկու գոցէ
սա վարժարանը: Այս բայց մարդը
13-20 ոսկի ծախք ըրեր է. է՛հ,
ի՞նչ վնաս ունի, աղղկային վարժա-
րաններուն յառաջդիմութեան խա-
թելը համար այդ դրամը թաղային
անուկէն թող վճարուի, և այդ-
պէս կ'ըլլայ:

Ասով չվերջանալ: Երկու երեք
տարի յետոյ նոր թաղական ընտ-
րութիւն: Այս անգամ ալ երկրորդ
մեծ-աղան չընտրուի:

Ի՞նչ կ'ընէք, կարելի՞ է որ իր
աղայութիւնը չէ՞ս չընէ, ինք որմէ՞
վար է: Կը ժողովէ մէկ քանի արհա-
նակներ, մասնաւոր վարժարան մըն
ալ ինք կը բանայ. 10-15 ոսկի ծախք
ալ անոր համար վճարելով թաղա-
յին անուկէն, զայն ալ կը հաշտե-
ցնեն:

Գանի մը տարի ետքն ալ կար-
գը երրորդ մեծ-աղային է: Վեր-
ջաւորութիւնը նոյնն է դարձեալ,
զի այդ մեծ-աղաները ոչ մէկ բա-
նալ իրարմէ վար մնան կուրծքն երբ
խնդիրը վնասելու վրայ է:

Գտն տարիէ ի վեր է որ այս
այսպէս կը շարունակուի կիրասունի
մէջ և դեռ. յոյս չիկայ որ այս վի-
ճակը չուտով բարեփոխութիւն դնէ:
Հիմա ի՞նչ կը մտածէք այդ մար-
դերուն վրայ որք, անխղճարար,
աղքատ մանկտիկն դրամով իրենց
կրքերը կը յաղեցնեն և որք իրենց
խայտառակ հաշիւներուն ու ողոր-
մելի չափերուն կը դրձեն խնդ մու-
նուկներու կրթութեան ու դաստիա-
րակութեան դրօժը:

Կեդրոնական Ուսումնական խոր-
հորդը պէտք է որ խիստ քննու-
թիւն մը բանայ, երեւան բերէ ա-
նուններն այդ մարդերուն և անոնց
նմաններուն որք կը դառնուին ուրիշ
տեղեր ալ և հրապարակային նշա-
ւակութեան առարկայ ընէ զանոնք:

Հոս է կրթական դրօժին փըր-
կութիւնը. մինչեւ որ կեդրոնը,
գաւառներուն մէջ առաջնորդները
այդ քաջութիւնը չպիտի կրնան եր-
բեք ունենալ, — արժանի դաս մը
չտայ այդ անխղճ ու անխիղճ մար-
դերուն, գաւառներու կրթական
դրօժը միշտ կ'աղ պիտի երթայ և մենք
զմեզ խաբած պիտի ըլլանք կար-
ծելով թէ վարժարաններ ունինք
գաւառներու մէջ:

ՇԼԻՑԱ-ՇԼՈՒԽԴ

ԻՄ ՅՐԵՍԱՍԿԵՐԻՍ

Թարվիդ աւտոբիլական զիւղ մըն է,
Խալիֆայ սահմանադիրին մօտ, և աշ-
խարհիս ամենէն գեղեցիկ անկիւններէն
մէկը:

Չայն չըջապատող սպիտակալէմ կա-
տարներով լեռները լուրջ ու հանդարտ
տեսք մը ունին, և արդէն դալարապատ
զիւղն ալ, իր խաղաղաւէտ ձորին մէջ,
խոռվեալ և հիւսանք մտքերու վրայ գո-
վարար երազի աղբնցութիւնը կը թողու-
նէ: Չաղաքները միայն զիւղը կ'ոգեւո-
րեն, որոնք՝ երեսունի չափ՝ իրենց փող-
փողուն անիւները վաղուկ ջրերուն տը-
ւած կը դառնան ու կը դառնան:

Այս չաղաքներուն վախճան սպիտակ
քառակուսի չէնքեր, որոնց ետեւի կողմը
միշտ բանջարտալիւծ ծաղիկներու զար-
տեղ մը կայ: Հոս ամէն տառաօտ շա-
ղապակներ գեղանի աղջիկը՝ Հայնէի եր-
գերէն մին բերանը՝ թեւը անցուցած կո-
ղովին մէջ՝ օրուան պէտք եղած բանջա-
րեղէնի պաշարը կը հաւաքէ, չմոռա-
լով երկայն ու խաբարչազգի մաղբերուն
մէջ ծաղիկ մը տեղադրել:

Բնակավայր մենեկին ճիշդ տաշին լեռ մը
կը բարձրանար զոր տեղացիք Լայնպէկ
կանուանէին, որ կը թարգմանուի Դիակ-
լեռ. իրօք այդ հսկայ կողմ մը դիակին
երեւոյթն ունէր, երկու ցիւց կոթերով,
զուլեւը քիչ մը վար պսակած, ծնկին
մէկը չիտակ երկնցուցած իսկ միւսը
կուտած ու կախ, ձեռքները սրտին
վրայ ամրոխտած:

Գանի մը լեռներ ու բլուրներ մէկանց
անոր մարմնին երեւէջները կը ձեւա-
ցնէին:

Երբ պանդոկին դրանը առջեւ կայ-
նած այդ տարօրինակ դիակը զարմաց-
մամբ կը դիտէի, պատեւ կին մը ինծի
մօտենալով և խորթ գերմաներէնով,

— Տիկին, ըսաւ, զուր Շլիցա-Շլուխդ
այնքեցիք:

Իսկ ես, հետաքրքրուած,

— Ո՛ւր է այդ տեղը, ըսի պանդոկա-
պետին:

— Հոս, պատասխանեց անի, արկածին
տեղը:

— Ի՞նչ արկած:

— Վաղը զիւղացի մը կը ծարւմ, ըզ-
ձեզ ջրով ծարւմ տանի: Տիկին, հիանալի և
անմասն չըջապատութիւն մը պիտի ընէք:

Թարվիդ խորհրդաւոր տեղեր ունէր.
արդէն երկու ժամ անդին եղեւնաստանի
մը մէջտեղ Պարթոլմէյ կրապն ան-
ուամբ անտառածոր մը այցելած էի:

Այս ընդարձակ այսպէս ըսնիք խա-
մած խոտաշատ մարգագետին մը դար-
ձած էր, չորս բոլորը շարուած ծառերուն
ստուերքը տակ մընցած, որուն խիտ ու
ուրալար սէզներուն մէջ աստղակեղ
սպիտակ ու կապուտագիծ ծաղիկներ ա-
րեւուն նուրբ ճառագայթներուն տակ կը
ծածանէին. օրն ի բուն թռչուններն ի-
րենց ներդաշնակ ձայներն ուրբեղով
խաղցնելով կ'երգէին, և եղեւնիներուն
մշտական սօսափելը դամ կը բռնէր ա-
նոնց:

Շլիցա-Շլուխդ պարզապէս յորձա-

նահատ ջրերու. նեղ անցք մըն էր. դե-
տակը շատ մը ջաղացքներ դարձնէին
և երբ ճառագայթներ կուգար անձուկ
կրճի մը ողորկ ժայռերուն թախիլ և
կատաղաբար փրփրելով ու դռալով ա-
նոր ճեղքուածին մէջէն ոստնուլ, Կրճին
անգին բարձրութեան վրայ մէկ կողմէն
միւսը շոգեկառքի կամուրջ մը ձգած է-
ին, և վարն ալ ուրիշ փոքրիկ փայտա-
շէն զաղփաղիտուն կամուրջ մը տակախ
կը կենար սպիտակ նեղեղին վրայ և
կ'առաջնորդէր զէպի կամուրջածեւ երկա-
թակապ պատշգամ մը:

Այս պատշգամը չիտուած էր հարուստ
աղուականին մը ծախքով զբոսաշրջիկնե-
րու վայելքին համար, և ապագային
կողն ի վեր բաւական տեղ անարդիլ վէ-
մերու քամակին վրայ և քարաբոյս և
զեւնիներու ու սոնիներու ստուերացը տակ
կը սողար կը հանէր մինչեւ բացալայր
մը, ուր գետակը հանդարտած կը սաշէր
անտառապատ մարգագետին մը մէջ:

Կարծուեալ տախտակին վրայէն կը թա-
լէինք մենք զգուշութեամբ, հաղիւ հա-
մարձակելով զուլեւնիս վեր տունը՝ պա-
տառուկներով ծածկուած ժայռի հաստը-
ները դիտելու համար, որոնց կանաչա-
զարկ կատարներէն արծաթափայլ ման-
րացնողով ջրվէժներ վար կը սրփէին,
անհամար արծաթաքնեղ ցանկով չորս
բոլորը:

Տեղ տեղ պատշգամը կ'ընդհատէր
և մենք կ'անցնէինք ինքնապիտ անձա-
ներու մէջէն. երբեմն անոնց ձեռքներն
մէկ ծերակէն արեւու ճառագայթ մը սրա-
քածեւ անցնելով չեղտալի կ'իյնար ջրե-
րուն վրայ, ուր գեղին բիծ մը կը խա-
ղար:

Այս տեսարանը դիտած առեւն օրիտս
անով և քաջապէսմամբ կ'այլալայէր. յան-
կարծ մեզ ընկերացող զիւղացին կանգ
առաւ և ծանր ձեռքը բարձրացնելով.

— Ահաւասիկ արկածին տեղը, ըսաւ,
և մեղը պատկեր մը ցոյց կուտար որ
ճիշդ շոգեկառքին կամուրջին տակ ժայռե-
րուն մէջտեղը զեռեղուած էր:

Ամէնքս մէկէն կայնեցանք և զուլե-
նիս վեր տաւած անոր կը նայէինք:

Անվարժ վրձնի մը գործ էր, կոշտ
նկար մը. կատակաւոր կը ներկայացնէր,
որ անվայաջործ կամուրջին վրայէն ան-
ցած պահուն կատակողը անդունդն ի
վար կը դուրսէր. միայն թէ մարդուն
դէմքն արեւայի զուարթ էր որ կարծես
մէկ ոտը վեր և քառքէթը ծուռ՝ զիւ-
ղին պարահանդէսը ցատկելու կ'երթար:

Ծիծաղ մը սրտու վրթաւ:

— Աստիք, ըսի, իրենց զիւղին մէկ
գեղեցիկ տեսարանը վայելել ստիպելու
համար զժապողափուն մը պատրուակ
բռնեք եւ:

Թեւեւ այս մեծվայելուչ ընթերցան
մէջ մարդու մը մահուան յիշատակը տը-
պաւորութիւն չէր թողուր: Մինչեւ այս
մեր արշաւանքին վերջը զուարթութեամբ
պահած էի. բայց երբ հասանք այն բա-
ցալայրը ուր ջրերը հանդարտ կը ճապա-
ղէին, յոգնած դարձած աւազին վրայ
երկնցայ, և զուլեւն արեւուն ճառա-
նայթներէն խալթուած՝ կը դիտէի ծիծա-
ղահոս գետակը, հեռուութեամբ ծծելով
անոր վրայ թեւեղի հովիկը: Երկնից
լուսապայծառ կապոյտը լեռներուն վրայ
կը տարածուէր և կը ցոլանար գետակին
մէջ, որուն ափանց մօտ բուսած թփերուն
չեքին անոր մէջ կը զողողմամբ:

Տեղ տեղ պատշգամը արագ շողողմամբ
զայն կը ծածկէին, կայծի նման փայլ մը
կ'արձակէին որ չուտով կ'անհետանար, և
ջրերը գունդափրկ կ'ըլլային:

Գտն էր Թարվիդի գեղջկական տե-
սարաններուն հողին. գետն էր որ իր
ուղեւորները միջոցաւ անոր ջաղացքները
կը զարձնէր, մարգագետինները կը կան-
չնէր, ծառերուն կուտար ծիլ ու ծա-
ղիկ, զանոնք անդադառնալով իր հա-
յելոյն մէջ:

Անխիղճ թաւուտ մը կը մընցնէր գետա-

կին չորս գին և մինչեւ լեռներուն ոտքը
կ'երթար:

Հիմա կատակողին կը մտածէի. և-
թէ ևս ըլլայի, ի՞նչ պիտի զգայի անխիտ
պահուն:

Սկսայ երեւակայել. Անտոյր վրդո-
վում մը կայ սրտիս մէջ, հաղորդ տեսակ
զժապողութեանց նախազգացմամբ կը
յուզուիմ. կը փափաքեմ ևս դառնալ,
բայց շոգեկառքի ամենայն արարողութեամբ
ճամբայ ելած է, հրամանը արուած է,
պէտք է միշտ յատկանայ: Ծանր բեռ
մը դիտ կը յորենցնէ, զգայարաններս
թուլցած են, և հիմա յատկապէս
ևս դառնալ կ'ուզեմ, բայց կատակաւոր
սուրբով կը վաղէ: Կը սկսիմ վախալ,
ապահով մը որ մահս պիտի գտնեմ այդ
վին մէջ, բայց հիշեմ միշտ զէպի հող
իր սուրբ և մաքիս զարհուրանք մար-
մին կը ցնցէ:

Ահա կ'երձը կը նշմարուի սեւ խոշոր
խոռոչի մը պէս, տակաւին ատեն է
փախչելու, ետ դառնալու, բայց ոչ, ըս-
տիպեալ եմ անոր մօտենալու: Այնքան
միջոցած, ճակատս պաղ քրտնալքով թոր-
ջած, երկաթուղոյն անիւներուն շառաչ
անարար կերպով ականջներս կը բռնե-
ցնէ, Բուռն զօրով թիւն մը դիտ յափու-
տակած կը տանի. ինքզինքն ինքնապիտ
սելու համար կը խորհիմ թէ այս առաջին
անգամ մը չէ որ այդ ճամբին կ'անցնիմ,
բայց ի դուր, վասն իր երկուցային կէտը
մօտենայս անմիջապէս յիշելով՝ աղէտը
անխուսափելի կը համարեմ:

Բոլորս ամէն բան կը սենայ, զիլուս
պտոյտը կը ստատկանայ. ալ արեւը խա-
ւար է ու չի փայլի. և մահուան քա-
տուրը սալաց անաղիւ կը ներկայանայ:
Հիմա ցուրտ հով մը կը դառնայ, անաշտ
անաւոր անդունդին լերանը հասած ենք:
Պինդ մը կեցած տեղս կը իսկան, ձեռքե-
րոյս կատրին կողերուն կը կաշկիւն, աշ-
քերս զոյգ պիտի կենամ մինչեւ որ այդ
տեղէն անցնիմ, բայց հսկասկապ կամբխ
զուլեւն կը դարձնեմ, և անխալիկ կը
նայիմ խորհրդաւորն մէջ: Գլուխս աւելի
կը պտտի, զգացողութիւնս կը պղտորի,
գիտեմ որ քալ մըն ալ ես պիտի գահա-
լիմիմ անոր խորք, և սափայն նայուած-
քս չեմ կրնար դամնել անկէ և կարծես
այդ զարհուրանքն աղաւթու համար
թող կուտամ կատրին եղերը և կը դը-
լորիմ կ'իյնամ: Ալ ամէն բան լընցած
է ինծի համար...:

Նստած տեղէս վեր ցատկեցի թոթ-
վուկով և չուրջս նայեցայ: Արեւը միշտ
կը փայլէր ու բնութիւնը կը ծիծաղէր:

Սրտս առ տակալի մղաւանջէն ա-
ղաւտած, վերստին ճամբայ ելանք զէպի
դիւղ:

Բայց երբ պատկերին տակը հասանք,
ալ ևս մէկ քայլափոխ չէի կրնար. աշ-
քերս զոյգ, ձեռքերս երկնցուցի և աղա-
չեցի որ դիտ անկէն անցնեմ:

Վերը արքունի ճանապարհին վրայ
զիւղացիք իրենց խրճիթները կը դառնա-
յին:

Օրը տարածամած էր, և խաւս խաւս
աշխատաւորներ փոշիին մէջ կ'անցնէին:
Կինները առջեւէն կ'երթային, իսկ երկի
մարդիկ և աճերը ետեւէն:

Գլխաւորը աղօթքի մը տունը կը սկսէր
և երբ կը վերջանէր, ընտանեքը մի-
աձայն «Ամէն» կը պատասխանէր. ասոր
վրայ զիւղացին կից մը կուտար իր լուռ-
կին, ու կը սկսէր աղօթքին ուրիշ մէկ
տունը:

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՍՎԱՃԵԱՆ

ԳԱՏԸ ԳԻՒԴԻ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԱՅԱՑՈՒՄԸ

Երեւակայական հիւանդը, ՅՈՒՂ

անուամբ մէկուն կառատունը , որ բեր-

